

KONFERENCIJOS ŽINIASKLAIDOS RĖMIMO TOBULINIMUI BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

Demokratija normaliai veikia tik visuomenėje, kurioje patikima, kokybiška ir įvairi informacija prieinama kiekvienam piliečiui. Dėl to tinkamos žiniasklaidos būklės palaikymas yra strateginis valstybės interesas.

Šalyse, kuriose yra atsakinga, etiška, kokybiška žiniasklaida, aktyvesnė ir pilietinė visuomenė, mažiau korupcijos, daugiau pagarbos, puoselėjamos kultūros ir meno vertybės. Modernioje skaitmeninėje visuomenėje informacijos rengėjai ir skleidėjai turi ne tik užtikrinti nuomonių įvairovę, žmogaus teisę gauti nešališką, teisingą informaciją, bet ir apsaugoti savo auditorijas nuo klaidingos informacijos. Pandemijos situacija paryškino telkiantį žiniasklaidos vaidmenį (ar jo trūkumą). Pati nukentėjusi nuo pandemijos pasekmių, žurnalistų bendruomenė turėjo atremti dezinformacijos bangas, sklindančias socialiniuose tinkluose. Ne visada sėkmingai, todėl, kad nacionalinės informacijos strategijos gairės iki šiol lieka popieriuje. Konkretūs žingsniai reikalauja pasitikėjimo tarp žiniasklaidos bendruomenės ir atsakingų politikų. Tam reikia pagarbos bendriems principams.

Valstybės paramos tikslas – sukurti skaidrią ir nepriklausomą sistemą, sudarančią galimybes plėtoti žiniasklaidos priemonių ir turinio pliuralizmą, kultūrinę įvairovę, pasinaudojant visoms amžiaus grupėms tinkamiausiomis žiniasklaidos priemonėmis; plėsti medijų ir informacinį raštingumą kaip svarbiausią XXI amžiaus kompetenciją; puoselėti profesionalios, etiškos žurnalistikos standartus ir socialinę atsakomybę.

Valstybės esminis interesas – remiant aukštos kokybės informacijos rengėjų ir skleidėjų kuriamą turinį ir paslaugas, prieinamus visiems visuomenės sluoksniams, kurti aktyvią ir informuotą, kritiškai mąstančią rytojaus iššūkiams pasirengusią visuomenę.

Todėl konferencijos “Šiandienos informacinio lauko iššūkiai ir galimybės palaikyti Lietuvos žiniasklaidos nepriklausomybę bei profesionalumą” dalyviai ir organizatoriai,

matydami žiniasklaidos rėmimo modelio atnaujinimo būtinybę,

pažymėdami sunkią kultūros ir žiniasklaidos sektorių būklę, susidariusią dėl globalių informacinio lauko pokyčių ir dar pablogėjusią 2020 m. dėl pandeminių ribojimų,

apgailestaudami, kad valstybės paramos nekomerciniams žiniasklaidos projektams apimtis per Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondą (toliau – Fondas) jau dešimtmetį nebuvo didinta, ir šiuo metu vidutinė parama vienam projektui nesiekia 8 tūkst. eurų per kalendorinius metus,

atsižvelgdami į Vyriausybės programos tikslus (84.3 p.), kuriuose numatyta užtikrinti „kultūrinio ir šviečiamojo pobūdžio turinio visuomenės informavimo tvarumą“, stiprinti žiniasklaidos laisvę, įvairovę ir nepriklausomybę, o taip pat Fondo finansinį stabilumą ir nepriklausomumą,

pritardami Vyriausybės planui „patvirtinti ilgalaikes Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo veiklos gaires“, o taip pat paties šio Fondo siūlymams tobulinti Bendruosius konkursų nuostatus (toliau – BKN) bei kitas teisines sąlygas,

pasiremdami konferencijos pranešėjų ir diskusijų dalyvių išsakytomis mintimis, siūlo:

Regioninę žiniasklaidą, faktiškai beveik netekusią išgyvenimo šaltinių, remti įtraukiant ją į ministerijų ar joms pavaldžių institucijų ir savivaldybių vykdomų nuolatinių vyriausybės strateginių viešinimo programų (tokių kaip nacionalinė sveikatos stiprinimo ir prevencijos programa, žaliasis kursas, žiedinė ekonomika, žemės ūkis ir kt.) įgyvendinimą ir proporcingai perskirstant jai dalį šioms programoms skiriamų viešinimo lėšų, kurios dėl ekspertinio vertinimo stokos šiuo metu dažnai naudojamos ypač neskaidriai ir neefektyviai. Tuo tarpu socialinė reklama regioninėje žiniasklaidoje būtų ir taiklesnė, ir užtikrintų regioninės žiniasklaidos nepriklausomybę nuo vietos savivaldos politikų įtakos. Taip pat tikslinga užtikrinti proporcingą ir pakankamą projektinį finansavimą pagal nacionalinius informacinio saugumo, skaitmeninio raštingumo ir kt. prioritetus. Labai svarbios ir reikalingos valstybės investicijos į regioninės žiniasklaidos turinio kokybę bei įvairovę per kasdieninę vietos naujienų žurnalistiką (užkertant kelią hibridinėms grėsmėms), kultūrinius – šviečiamuosius ir regioniškumo projektus. Būtinai ir nuolatinis vietos žurnalistų profesinės kvalifikacijos kėlimas bei pradedančių karjerą žurnalistų regioninėje žiniasklaidoje palaikymas.

Techninio atsinaujinimo bei skaitmeninimo poreikiams (atnaujinti IT įrangą ir programas, sukurti vieningą privalomąjį laikraščio perdavimo M. Mažvydo bibliotekai egzempliorių bei elektroninio laikraščio prenumeratos pardavimo modelį) vertėtų pasinaudoti ir Europos atsigavimo fondo teikiamomis galimybėmis.

Kultūrinės žiniasklaidos tikslas – profesionaliai analizuoti kultūros reiškinius ugdyti aukštesnę savimone, stiprinti kultūrinę tapatybę, skatinti analitinį mąstymą bei raiškos įvairovę. Kultūrinė žiniasklaida atlieka specifinę funkciją ir misiją, tai yra nepakeičiama ir būtina įvairių meno sričių kritikų ir kūrėjų terpė, auginanti ir ugdanti autorius ir pašnekovus visai žiniasklaidai. Meno kritika dėl kultūrinės žiniasklaidos nepatenkinamos būklės tapo nykstančia visos kultūros ir žiniasklaidos ekosistemos dalimi.

Kultūros žiniasklaida, kurią plėtoja ne pelno organizacijos, be valstybės paramos išgyventi negali.

Visuomenės pažangą lemia investicijos į kultūrą ir žiniasklaidą, todėl kultūrinei žiniasklaidai reikėtų ne tik užtikrinti tvarų ilgalaikį, bent iki trijų metų, finansavimą, bet ir pasirūpinti specializuotu ekspertiniu vertinimu. Gelbėtų ir palankesnė mokestinė aplinka, kurios poveikis biudžetui nebūtų didelė našta.

Šiai sričiai aktualus techninis atsinaujinimas bei skaitmeninimas (IT įranga, istorinių numerių skaitmeninimas, bei elektroninio laikraščio prenumeratos pardavimo modelis) per Europos atsigavimo fondo teikiamas galimybes. Turint omeny, kad aukštos kokybės kultūros leidinių, audiovizualinių kūrinių egzistavimas yra solidi atrama kultūros sklaidai masinėje žiniasklaidoje ir turėtų būti aiškus kultūros politikos orientyras, optimalus finansavimo poreikis taip pat nėra toks didelis.

Naujienų ir tiriamoji žurnalistika dabar iš esmės yra viena brangiausių žurnalistikos sričių. Didžioji dalis viešosios informacijos rengėjų priversti taupyti daugiau laiko sąnaudų reikalaujančio turinio sąskaita. Skaidriai skiriama valstybės parama čia turėtų lemti reikšmės turinio įvairovei ir patikimumui bei saugotų viešosios informacijos rengėjus nuo pernelyg didelės reklamos davėjų, verslo ar politikų įtakos ir sumažintų politinės korupcijos rizikas skirstant viešinimo lėšas.

Fondo reforma turėtų apimti remiamų programų struktūros pertvarkymą, skiriant tris žiniasklaidos segmentus:

- regioninės,
- kultūros ir meno,
- naujienų ir tiriamosios žurnalistikos.

Toks suskirstymas įgalina labiau specializuotą ekspertinį vertinimą. Šie segmentai galėtų būti skirstomi ir pagal technologijas, nes jos lemia skirtingas turinio rengimo sąnaudas bei biudžeto planavimą.

Atkreiptinas dėmesys į konferencijos dalyvių siūlymą išlaikyti nepriklausomą Fondo statusą, keičiant jo pavadinimą į Medijų fondą, kuriuo tęstųsi Spaudos radijo ir televizijos rėmimo fondo veiklą, atnaujinant esamo fondo pavadinimą dėl atsiradusių naujų programų.

Būtina peržiūrėti ne tik paramos skirstymo tvarką, bet ir Fondo tarybos sudarymo ir veiklos principus. Atsižvelgiant į pažangias žiniasklaidos rėmimo praktikas Europoje, žurnalistų darbo vietų subsidijavimas bei inovacijų skatinimas galėtų tapti efektyviais paramos instrumentais.

Valstybės per Fondą finansuojama pagrindinių kultūros leidinių prenumerata visoms šalies gimnazijoms ir bibliotekoms galėtų tapti svaria paramos forma. Svarstytinas ir informacijos vartotojo krepšelio modelis.

Informacinio saugumo požiūriu negalima nuvertinti kitakalbės žiniasklaidos – ir tautinių mažumų kalbomis, ir tarptautine anglų kalba. Jei patys neskleisime informacijos apie savo šalį ir originalių idėjų, apie mus ir už mus kalbės kiti, ir nebūtinai draugiškai.

Nustatant Fondo prioritetus ir programų misijas vertėtų įtraukti Medijų tarybą, veikiančią prie Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos, tuo pat metu išlaikant Fondo nepriklausomą statusą, paremtą ekspertinio vertinimo principais.

Fondo veiklą reikėtų papildyti **medijų kritikos** bei **žiniasklaidos raštingumo** programomis su atskiru finansavimu.

Siekiant taiklaus ir efektyvaus fondo paramos naudojimo, būtina įstatymu nustatyti fondo pareigą kasmet atlikti **informacijos poreikių tyrimą ir pateikti Lietuvos Respublikos Seimui ataskaitas** bei numatyti nuolatinei stebėsenai būtiną finansavimą. Tokiu būdu taptų įmanoma sudaryti savotišką poreikių žemėlapi, kur matytume ir taip vadinamas informacijos „dykumas“, t.y. regionus, kurie patiria ypatingą patikimos ir profesionalios informacijos stygių, taip pat šių poreikių kitimo tendencijas.

Kokybiško turinio skatinimui esmingai atsilieptų ir lankstesnių paramos formų – stipendijų, grantų taikymas. Taip pat prestižinių premijų steigimas. Apgailėtina, kad geras „Pragiedrulių“ konkurso sumanymas šiuo metu likęs be finansavimo. Padėtis pasikeistų, jei valstybės lygiu būtų sukurtos efektyvios paskatos mecenatystei.

Greitoji pagalba per Fondą galėtų pasiekti labiausiai nukentėjusius turinio kūrėjus ir skleidėjus ir nelaukiant Fondo gairių atnaujinimo, pagal dabartinių poreikių skaičiavimus. O siekiant optimalaus Fondo finansavimo būtina numatyti ilgalaikes strategines Fondo finansavimo projekcijas.

Vyriausybė ir savivaldybės disponuoja ypač galingų viešinimo programų instrumentu. Tai – dešimtimis kartų Fondo biudžetą viršijantys resursai, kurių naudojimo efektyvumas šiuo metu yra nepatenkinamas. Pasiduodama reklamos rinkos monopolizavimo inercijai, valstybė ir toliau netiesiogiai skatina bulvarinio turinio dominavimą, lemiantį lankomumą, paspaudimų („klikų“) skaičius, reitingus. Tuo tarpu šis viešinimo instrumentas galėtų sėkmingai būti naudojamas sveikų konkurencijos sąlygų atkūrimui. Tam reikia peržiūrėti viešinimo programų nuostatas, kad mažesniųjų rinkos dalyvių galimybės kurti visuomenės informaciniam atsparumui būtiną patikimą, profesionalų ir kokybišką turinį būtų užtikrintos, kad būtų sumažintos politinės korupcijos rizikos.

Tikimės, kad šios konferencijos baigiamosios nuostatos pasieks visas už informacinį lauką ir jo saugumą atsakingas institucijas ir paskatins sutelktomis pastangomis taisyti susidariusią padėtį, įgyvendinti esmines žiniasklaidos rėmimo modelio reformas ir pereiti prie aktualaus pilietiniam atsparumui ir šalies pažangai žiniasklaidos turinio finansavimo.